

SOCIETY, INTEGRATION, EDUCATION. May 25th-26th, 2012.

ISSN 1691-5887

PEDAGOĢISKĀ PERSONĀLA GATAVĪBA IEKĻAUJOŠĀS IZGLĪTĪBAS REALIZĀCIJAI VISPĀRĒJĀS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ

The readiness of pedagogical personnel to realize the inclusive education in general educational institution

Aija Kondrova,

Rita Orska,

Mārīte Rozenfelde

Rēzeknes Augstskola, Latvija

E-pasts: Rita.Orska@ru.lv

Abstract. *The dilemma between general pedagogical offer and individual needs of every student has been topical in all ages and now, too. An inclusive education now has been considered a new hope and a possible solution for the pedagogical dilemma – how to provide educational and development necessities of every child at comprehensive school. Teacher is a crucially essential person in the practice of inclusive education. The teachers mostly have to be professionally competent in order to reveal varied necessities, individual academic achievements, the social and culture environment, where these students live, of every student; and it provides an opportunity to find out how to facilitate academic achievements of every student most efficiently. The research reveals the work conditions of Latgale region teachers through the implementation of inclusive education at educational institutions of different level.*

Keywords: *inclusive education, pedagogical personnel, children with special needs, work condition.*

Ievads

Introduction

Iekļaušana ir viens no aktuālākajiem jautājumiem pedagogijā visā pasaulē. Šī procesa pamatā ir princips, ka skolām ir jāizglīto visi bērni neatkarīgi no invaliditātes veida, pakāpes vai smaguma vai citām emocionālām, kultūras, sociālām vai lingvistiskām atšķirībām.

Cilvēku diskriminācija saskaņā ar kādām īpašām vajadzībām noved pie nevienādas izturēšanās pret viņiem un izslēgšanas vai ierobežošanas no sabiedrības, sociālās dzīves. Sociālā atstumšana mazina iespējas piekļūt sabiedrības resursiem, tādiem kā darbs, izglītība, politiskā līdzdalība. Neiecietība ir jāskata plašāk cilvēku vērtību sistēmā. Mobilitātes apstākļos ilgstoša savstarpēja pazīšanās vairs nav iespējama, un tā nevar kalpot par saliedētības resursu. Sabiedrība kļūst heterogēna, daudzveidīga, iekļaujot dažādas pieredzes un izcelsmes cilvēkus. (Šūlmane, Kruks, 2006).

Būtiski ir veidot skolas visiem, jo izglītība ir saistīta ar sociālās un ekonomiskās attīstības mērķiem. „Vērsties pret izslēgšanu, marginalizāciju un neapmierinošām sekmēm ir ne tikai pareizi, bet tam ir arī ekonomisks un sociāls pamatojums. Ja valstī neizdodas attīstīt bērnus izglītot spējīgas skolas, tad rodas zemākā sabiedrības šķira ne

tikai izglītības, bet arī sociālajā un ekonomiskajā ziņā, un tas var radīt nopietnas sekas gan šobrīd, gan nākotnē.” (Rouzs, 2006, 7).

Iekļaujošā izglītība paredz tādu savstarpēji saskaņotu un koordinētu pasākumu kopumu veicināšanu, kuri ir vērsti uz ikviena skolēna iekļaušanos skolā, darba tirgū un sabiedrībā kopumā. Saskaņā ar Salamankas Deklarāciju (1994) skolām jāpieņem visi bērni neatkarīgi no to fiziskā, intelektuālā, sociālā, emocionālā, lingvistiskā vai cita raksturojuma. Parastās skolas ar iekļaujošu pieeju ir efektīvākais veids, kā cīnīties pret diskrimināciju, radīt pretimnākošu apkārtējo vidi, veidot iekļaujošu sabiedrību un sniegt izglītību visiem (Salamankas Deklarācija, 2. punkts, 1994).

Katram skolēnam ir tiesības uz izglītību demokrātiskā sabiedrībā. Latvijas Republikas Izglītības likumā ir noteikts: „Nodrošināt katram Latvijas iedzīvotājam iespēju attīstīt savu garīgo un fizisko potenciālu, lai veidotos par patstāvīgu un attīstītu personību, demokrātiskas Latvijas valsts un sabiedrības locekli.” (Izglītības likums, 1998).

Ar iekļaujošo izglītību tiek apzīmēts process, kas saistīts ar skolas un personāla attīstību un pārmaiņu vadību. Šajā procesā izglītība tiek adaptēta un pielāgota ikviena cilvēka individuālajām vajadzībām. Iekļaujošā izglītība ir domāta visiem. Bērni un jaunieši ar speciālām vajadzībām mācās kopā ar saviem vienaudžiem, atbilstoši savām vajadzībām, spējām un kompetences līmenim. Ainskovs (Ainscow, 2007) uzsver trīs svarīgākos elementus, kas raksturo iekļaujošo izglītību: klātbūtne, līdzdalība un sasniegumi, kur ar jēdzienu „sasniegumi” nav domāts tikai kontroldarba, testa vai diagnosticējošā darba rezultāts – atzīme. Liela nozīme šajā procesā ir skolotājam, kurš vada šādu mācību procesu.

A. Medina-Riviļa (A. Medina-Rivilla, 2009) norāda, lai iekļaušanās noritētu veiksmīgi, skolotājiem galvenokārt ir jābūt profesionāli kompetentiem, lai atklātu katra skolēna dažādās vajadzības, individuālos mācību sasniegumus, to sociālo un kultūras vidi, kurā šie skolēni dzīvo, un tas dod iespēju noteikt, kā vislabāk sekmēt ikviena skolēna mācību sasniegumus. Tādēļ skolotājiem iekļaujošās klases vidē ir svarīgi attīstīt un izmantot prasmju novērtēšanu atbilstoši mācību programmai, mācīšanos grupā, mācīšanās stilu novērtēšanu, citas individualizētas un pielāgojamas mācību pieejas. Piemēram, mācīšanās stratēģijas grupā sekmē vienaudžu mācīšanos sadarbībā (mācīšanos kopā) un sociālo prasmju treniņu. Pieņemot, ka skolēniem piemīt dažādi mācīšanās stili un daudzveidīgas spējas, gan vispārējās, gan speciālās izglītības skolotājiem jāveido un jākoordinē savs darbs klasē tā, lai tiktu ņemtas vērā katra skolēna vajadzības, intereses un talanti (Soffer, 1994). Zinātniskajā literatūrā par iekļaujošo izglītību ir uzsvērts, ka veiksmīgai iekļaujošās izglītības īstenošanai jebkurā skolā jāsāk ar pozitīvas attieksmes pret dažādām vajadzībām veicināšanu.

Pētījuma organizācija un metodes

The methods of research

Lietišķā pētījuma mērķis: mācību procesa nodrošinājums, skolotāju kompetenču izpēte pirmsskolas, pamatzglītības, arodizglītības līmeņos iekļaujošās izglītības aspektā, nosaka pētījuma veida un plāna jeb dizaina izvēli. Tas ir aprakstošais šķērsriezuma pētījuma dizains. Izmantotas aprakstošās statistikas metodes.

Pētījuma mainīgais ir mācību procesa organizācija, skolotāju kompetence iekļaujošās izglītības aspektā, ko noteica 2 izteiktības līmeņos: pietiekams vai nepietiekams.

Neatkarīgais mainīgais ir noteiktā mērķgrupa - pedagoģiskais personāls.

Atkarīgais mainīgais ir:

- zināšanas par bērniem ar speciālām vajadzībām, iekļaujošās izglītības procesu;
- metodiskā bāze;
- mācību materiāli;
- resursi iekļaujošās izglītības realizācijai;
- institucionālā un starpinstitucionālā sadarbība.

Tie ir mērījumi, kas tiek veikti pētījuma laikā konkrētajā mērķgrupā.

Aptaujā piedalījās 327 pedagogi. No iesniegtajām anketām par derīgām datu apstrādei un analīzei tika atzītas 310 anketas. Izpētot skolotāju sadalījumu pēc pedagoģiskā darba stāža var secināt, ka aptaujā visvairāk piedalījās skolotāji, kuru darba stāžs ir ilgāks par 10 gadiem – 86%.

Iegūtie dati norāda, ka 23 izglītības iestādēs, kuru pedagogi piedalījās aptaujā, jauno pedagogu (pedagoģiskā darba stāžs 0-5 gadiem) ir ļoti maz, tikai 14 skolotāji jeb 5%. Apskatot respondentu sadalījumu pēc amatiem, redzams, ka visvairāk ir vidējās izglītības skolotāju – 119 (39 %). Jāņem vērā, ka ir skolotāji, kuri strādā divās izglītības pakāpju programmās, piemēram, pamatizglītības un vidējās izglītības programmās. Mazais speciālās izglītības skolotāju skaits (16%) norāda, ka skolās atbalsta personāla komandās šo speciālistu nav jeb arī nav neviena atbalsta personālā darbinieka. Tas nozīmē, ka izglītojamiem un arī skolotājiem ir grūtības saņemt speciālistu (speciālās izglītības skolotāja, psihologa, sociālā pedagoga, logopēda) pakalpojumus.

Pētījuma rezultāti

The results of research

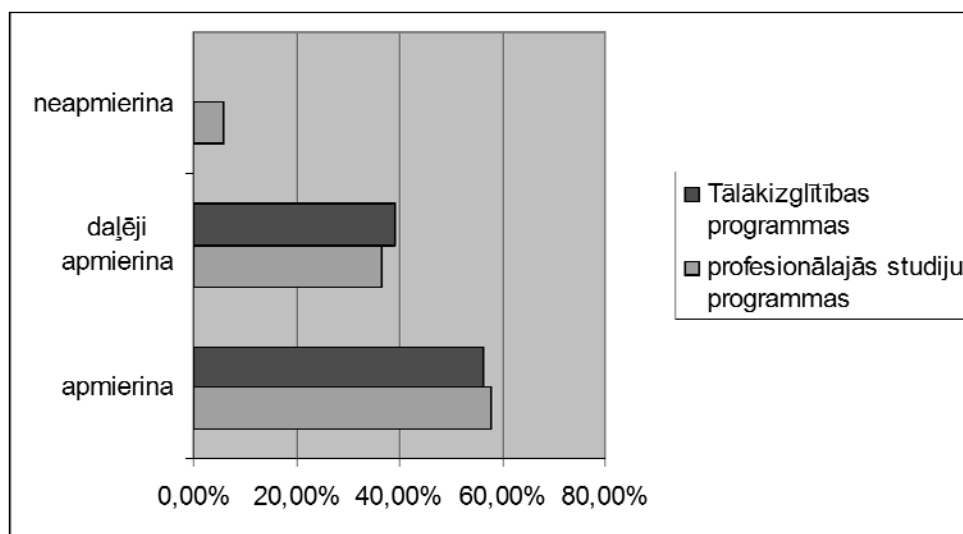
Lai skolotājs varētu strādāt ar izglītojamiem ar speciālām vajadzībām, nepieciešams papildināt zināšanas speciālās izglītības jautājumos. Lielākais vairums respondentu norāda, ka ir mācījušies papildus tālākizglītības programmās par speciālās izglītības jautājumiem. (skatīt 1.tabulā)

Skatot šos skaitļus jāņem vērā, ka ir skolotāji, kas ir mācījušies gan profesionālajā studiju programmā, gan vēl mācījušies tālākizglītības programmās par speciālās izglītības jautājumiem. Apskatot atbildes variantā „cits variants”, redzams, ka skolotāji mācās no dažādiem informācijas avotiem: kolēģu pieredzes apmaiņas rezultātā, patstāvīgi studējot literatūru, piedaloties semināros, lekcijās,ursos par šiem jautājumiem, piedaloties projektos saistībā ar iekļaujošās izglītības realizāciju, risinot sava bērna veselības problēmas speciālistu vadībā. 53 pedagogi jeb 17% respondentu aptaujā ir atzinuši, ka viņiem nav zināšanu šajā jomā. 5 respondentus šāda situācija apmierina, 52% tikai daļēji apmierina zināšanu trūkums speciālās izglītības jautājumos, bet neapmierināto ar šo stāvokli ir 39%.

Respondentu atbilžu apkopojums par izglītošanos speciālās izglītības jautājumos
The resume of the respondents answers on the points of special education, enlightenment

Amats	Profesionālajā studiju programmā	Tālākizglītības programmā	Nav zināšanu jomā	Cits variants
Pirmsskolas skolotājs	31	24	5	3
Sākumskolas skolotājs	26	42	4	7
Pamatizglītības skolotājs	13	58	13	6
Vidējās izglītības skolotājs	24	65	32	7
Speciālās izglītības skolotājs	8	8	0	0
Arodizglītības skolotājs	14	7	9	0
Citi(surdotulki,...)	2	1	0	1

Savukārt tie, kuri ir mācījušies profesionālajā studiju programmā un tālākizglītības programmās par speciālās izglītības jautājumiem, dažādi vērtē iegūtās zināšanas.(skatīt 1.attēlu) Vairāk kā puse respondentu (vidēji 57%) ir apmierināti ar iegūtajām zināšanām gan profesionālajā studiju programmā, gan tālākizglītības programmās.

1.att. Respondentu vērtējums par zināšanām speciālajā izglītībā profesionālajās studiju un tālākizglītības programmās

The respondents evaluation of knowledge in special education in the professional study program and the program of continuing education

Neapmierina zināšanas speciālās izglītības jautājumos 5% respondentu. Daļēji apmierināto ir vidēji 38%. Kopumā tas liecina, ka ir nepieciešamība papildināt zināšanas speciālās izglītības jautājumos. Kaut arī netika iegūti dati par laika periodu, kurā skolotāji mācījās par šiem jautājumiem, taču rezultāti norāda uz nepieciešamību pilnveidot programmas speciālās izglītības jautājumos.

Raksturojot pedagogu tālākizglītības nodrošināšanas iespējas darbā ar izglītojamiem ar speciālām vajadzībām, 145 (46%) respondenti ir atzinuši šīs iespējas par pietiekamām. Taču 37% no kopējā respondentu skaita tālākizglītības iespējas ir atzinuši par nepietiekamām.

Rezultāti uzrāda, ka visproblemātiskāk ar tālākizglītību par darbu ar izglītojamiem ar speciālām vajadzībām ir arodizglītības skolotājiem. (nepietiekamas iespējas - 68%) Sarunās pēc anketēšanas pedagogi atzina, ka var apmeklēt tālākizglītības kursus vispārīzglītojošo skolu skolotājiem par darbu ar izglītojamiem ar speciālām vajadzībām, taču šādās programmās netiek skatīti jautājumi par aroda mācīšanas īpatnībām šiem izglītojamiem.

2.tabula

Respondentu viedokļu apkopojums par tālākizglītības nodrošināšanas iespējām darbā ar izglītojamiem ar speciālām vajadzībām

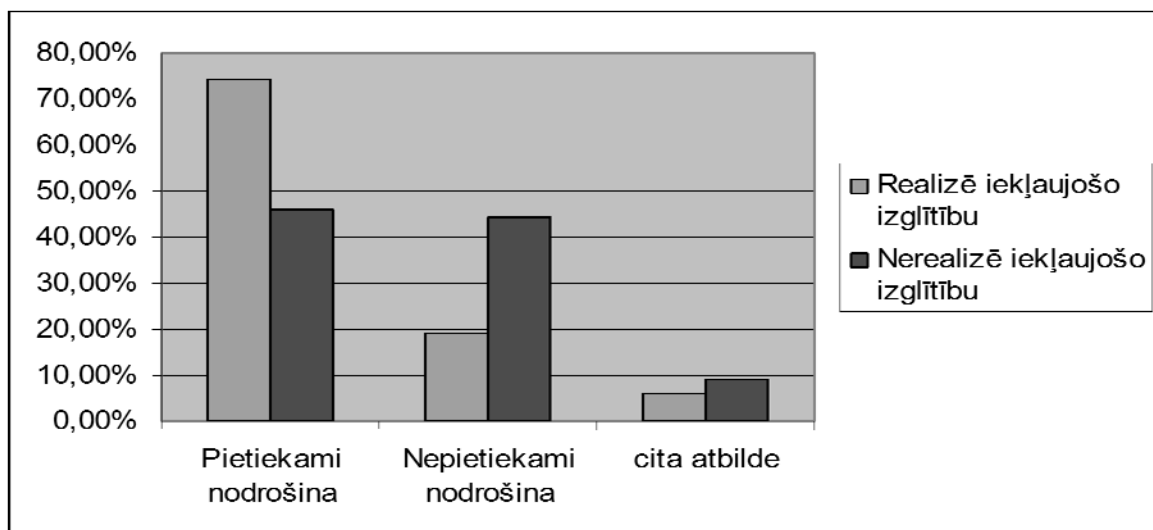
The resume of the respondents opinions on the possibility to provide with continuing education in work with pupils with special needs

Amats	Pietiekami	Nepietiekami	Cita atbilde
Pirmsskolas skolotājs	57,1%	28,6%	14,3%
Sākumskolas skolotājs	52,3%	33,8%	13,8%
Pamatizglītības skolotājs	42,2%	38,6%	19,3%
Vidējās izglītības skolotājs	45,2%	36,3%	18,5%
Speciālās izglītības skolotājs	53,8%	38,5%	7,7%
Arodizglītības skolotājs	21,4%	67,9%	10,7%

Tie, kuri ir izvēlējušies variantu „cita atbilde”, visvairāk komentējuši tālākizglītības kursu dārgumu: „skolotājs no savas algas nevar apmaksāt”, „ja apmaksā projekts vai pašvaldība, tad vietu skaits ir ierobežots un visi netiek”, „kursu realizācija tuvāk dzīves vietai samazinātu izdevumus”. Ir ieteikumi veidot tālākizglītības kursu programmas par konkrētiem mācību priekšmetiem. Piektā daļa respondentu (no varianta „cita atbilde”) ir rakstījuši, ka nevar komentēt šo jautājumu, jo nepārzina situāciju. Tas varētu būt saistīts gan ar skolotāju ieinteresētības pakāpi, gan informācijas pieejamības jautājumiem.

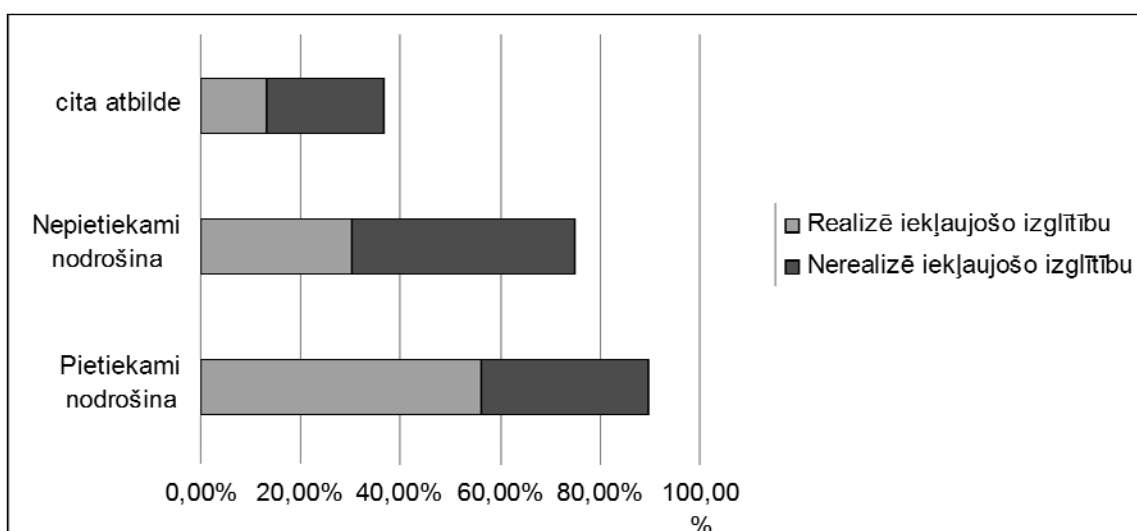
Noskaidrojot skolotāju informētību un izpratni par iekļaujošās izglītības realizāciju izglītības iestādē, tika konstatēts, ka 76% aptaujāto skolotāju ir informēti par šiem jautājumiem. 17% respondentu noliedz iekļaujošās izglītības realizāciju savā izglītības iestādē, bet 7% respondentu nezina, vai tāda tiek realizēta, vai norāda, ka realizē daļēji. Piebildēs, ko šie respondenti ir snieguši, atklājas, ka nav pilnīgas izpratnes par iekļaujošās izglītības būtību. Tiek skaidrots, ka skolā realizē vai gatavojas realizēt programmu izglītojamiem ar garīgās attīstības traucējumiem, kas parāda nepietiekamu iekļaujošās izglītības jautājumu izpratni. Tas liek domāt arī par to, ka izglītības iestādē informācijas aprites jautājumi nav pilnībā atrisināti, jo pedagogi nezina par noteiktu jautājumu risināšanu skolā.

Skolotāju vērtējums par izglītības iestādes iespējām nodrošināt iekļaujošās izglītības realizāciju ir pozitīvs. (skatīt 2.attēlu) Kritiskāki ir tie pedagogi, kuri uzskata, ka skolā netiek realizēta iekļaujošā izglītība, jo skolā nepietiekami ir nodrošinātas iespējas tās realizācijai. Tie, kuri izvēlējušies variantu „cita atbilde”, raksta, ka pašlaik skola ir daļēji gatava realizēt iekļaujošo izglītību. Diemžēl pamatojuma šādam vērtējumam nav, tāpēc grūti analizēt, ko nozīmē daļēji gatava realizēt iekļaujošo izglītību.

2.att. Respondentu vērtējums par izglītības iestādes iespējām nodrošināt iekļaujošās izglītības realizāciju
The respondents evaluation of the educational institutions possibilities to provide the realization of the inclusive education

Arī raksturojot izglītības iestādes mācību organizāciju (formas, korekcijas iespējas, terapijas veidus) izglītojamo speciālo vajadzību nodrošināšanai, lielākais vairums ,t.i. 56,3%, skolotāju to vērtē kā pietiekamu. (skatīt 3.attēlu).

3.att. Respondentu vērtējums par izglītības iestādes mācību organizāciju izglītojamo speciālo vajadzību nodrošināšanai

The respondents evaluation of the educational institutions arranging teaching to provide the special needs of pupils

Skeptiska attieksme par mācību organizāciju parādās skolotājiem, kuri uzskata, ka viņu izglītības iestādē nerealizē iekļaujošo izglītību. Domājams, ka skolotāji uzstāda augstas prasības, kas būtībā ir arī pareizi, mācību organizācijai izglītojamiem ar speciālām vajadzībām. Atbildes variantā „cita atbilde”, atkal norāda, ka skolotājs nezina par situāciju savā izglītības iestādē.

Atbildes jautājumā par pedagoģiskās atbalsta sistēmas komandas darbu skolā nevar vērtēt viennozīmīgi. Kopējie dati uzrāda, ka 70% skolotāju apstiprina, ka viņu izglītības iestādēs darbojas pedagoģiskās atbalsta sistēmas komanda. Reālie dati par aptaujā iesaistītajām izglītības iestādēm liecina, ka tikai atsevišķās izglītības iestādēs ir visi atbalsta speciālisti un viņu darbs ir organizēts pēc komandas darba modeļa. Visticamāk skolotāji, izlasot anketas jautājumu, uzmanību pievērta nevis jēdzienam „komanda”, bet speciālistu uzskaitījumam, kas sniegts kā paskaidrojums.

Pedagoģiskās atbalsta sistēmas komandas speciālisti palīdz skolotājiem diagnosticēt, izprast izglītojamo grūtības mācību procesā, kopīgi meklē efektīvākos mācību veidus, metodes, paņēmienus izglītojamiem ar speciālām vajadzībām. Pilsētu skolās, kur izglītojamo skaits ir pietiekams, lai nodrošinātu speciālistu (psihologa, sociālā pedagoga, speciālās izglītības skolotāja, logopēda u.c.) darba likmes, komandas darbs ir iespējams un dod labus rezultātus iekļaujošās izglītības realizācijas nodrošināšanā. Ja runa ir par lauku skolām, tad šo speciālistu pakalpojumu nodrošinājums ir neefektīvs. Piemēram, ja psihologa slodze lauku skolā ir tikai 0,25 daļas no likmes, tad psihologs skolā strādā vienu darba dienu, kuras ietvaros var veikt diagnostiku un risināt akūtākos jautājumus, konsultējot skolotājus, izglītojamos un vecākus, par psiholoģiskās korekcijas darbu šādos apstākļos nevar būt runa. Ja izdodas „sagrabināt” vēl kāda speciālista kādu likmes daļu, tad arī šis speciālists nevar veikt savu darbu pilnībā. Lauku skolu pedagogi ir priecīgi arī par tādu atbalstu.

74% respondentu apstiprina, ka izglītības iestādes vadība atbalsta un sniedz palīdzību skolotājam izglītojamo speciālo vajadzību apmierināšanai. 15% pedagogu šādu atbalstu un palīdzību nesaņem no vadības, bet 11% - atbildēja, ka vadība tikai daļēji sniedz atbalstu un palīdzību skolotājam izglītojamo speciālo vajadzību apmierināšanai.

Mācību procesa organizācijā nozīmīga ir mācību materiālu, metodisko līdzekļu esamība un daudzveidība. Izglītības iestādei būtu jānodrošina pedagogs ar šiem materiāliem. Aptaujāto skolotāju viedoklis par šo nodrošinājumu dalījās.

Lielākā daļa pedagogu atzina, ka izglītības iestāde nodrošina ar metodiskajiem līdzekļiem: pilnībā - 40%, daļēji – 20% respondentu. 40% pedagogu atzīst, ka izglītības iestāde nenodrošina ar metodiskajiem līdzekļiem, visvairāk to ir starp sākumskolas, pamatizglītības, vidējās izglītības un arodizglītības skolotājiem. Šos datus apstiprina sniegtā informācija par izmantojamajiem mācību materiāliem. Gandrīz puse respondentu izmanto darbā ar izglītojamiem ar speciālām vajadzībām pašgatavotos mācību materiālus. Nākošais biežāk nosauktais mācību materiāls ir didaktiskie materiāli, attīstošās spēles, kas ir pielāgotas atbilstoši konkrētā attīstības traucējuma izglītojamiem. Tālāk skolotāji nosauc grāmatas, interneta resursus, kuri

tiek atlasīti, pielāgoti konkrētajam gadījumam. Darbā ar izglītojamajiem ar garīgās attīstības traucējumiem skolotāji izmanto mācību materiālus, ko izmanto speciālo skolu skolotāji darbam ar izglītojamajiem. Vēl daudz tiek pieminēti materiāli, kas iegūti no dalības projektos,ursos, pieredzes apmaiņā pie kolēģiem, speciālistu (psihologa, logopēda u.c) ieteiktie uzdevumi, kā arī mācību standartam atbilstošus un izglītības un zinātnes ministrijas apstiprinātus mācību materiālus (nav viens konkrēts, bet ir dažādu autoru un dažādu izdevniecību).

Tika noskaidrotas arī skolotāju vēlmēs, kādi materiāli būtu vajadzīgi. Šajā jautājumā skolotāju vidū ir liela vienprātība: ir vajadzīgi gan interaktīvie mācību materiāli (atbalsta 66% aptaujāto), gan mācību metodiskā literatūra (atbalsta 66% aptaujāto). Tie, kuri izvēlējušies variantu „cita atbilde”, norāda uz mācību izdales, uzskates materiālu, darba burtnīcu, didaktisko spēļu, mācību grāmatu nepieciešamību konkrētajā mācību priekšmetā, kā arī „gaismas galdu”, sensorās sienas spēles (izglītojamajiem ar dzirdes traucējumiem), mācību tehniskos līdzekļus (datorus ar projektoriem, interaktīvās tāfeles).

Mācību procesa efektivitāti paaugstina arī efektīva dažādu izglītības iestādei pieejamo resursu izmantošana. Pedagogu atbildes par dažādu resursu izmantošanas lietderību norāda uz pietiekamību.

Trešā daļa speciālās izglītības skolotāju un arodizglītības skolotāju (attiecīgi 30,8% un 32,1%) norāda uz nepietiekamību lietderīgā resursu izmantošanā. Diezgan liels ir atbilžu skaits variantā „cita atbilde”, kur parādās ieraksts „nezinu”, „neesmu informēts” u.tml. Izglītības iestādēs būtu jāpārskata informācijas aprites sistēma, jo aptauja uzrāda, ka ir skolotāji, kuri nezina par noteiktu jautājumu risināšanas gaitu skolā. Līdzīga aina veidojas arī par informētību par mērķdotācijām, kas redzētas izglītojamo ar speciālām vajadzībām vajadzību nodrošināšanai. 50% respondentu uzskata, ka mērķdotācijas tiek izmantotas lietderīgi. Variantā „cita atbilde” (39%) respondenti raksta „nezinu”, „grūti teikt”, „daļēji”. Šīs atbildes var liecināt vai nu par skolotāju neieinteresētību par šiem jautājumiem, vai informācijas aprites nepilnībām izglītības iestādē.

Iekļaujošās izglītības procesa realizācija nav iedomājama bez vecāku, dažādu speciālistu, sabiedrības līdzdalības. Pedagogu vērtējums par sadarbību ar šiem partneriem ir pozitīvs. Vērtējot sadarbību ar izglītojamo ar speciālām vajadzībām vecākiem, 65% respondentu atzīst, ka tā ir pietiekama, lai varētu risināt radušās problēmas. 22% respondentu uzskata, ka sadarbība ar vecākiem ir nepietiekama, bet 13%, izvēloties variantu „cita atbilde”, raksta, ka sadarbību varētu vērtēt kā daļēji pietiekamu un uzsver, ka šo sadarbību ietekmē arī vecāku ieinteresētība sadarbīties. Šai sadarbībā ir svarīga vēlme palīdzēt bērnam ar speciālām vajadzībām, kā arī atteikšanās no stereotipiem par to, kas katrai pusei būtu jādara.

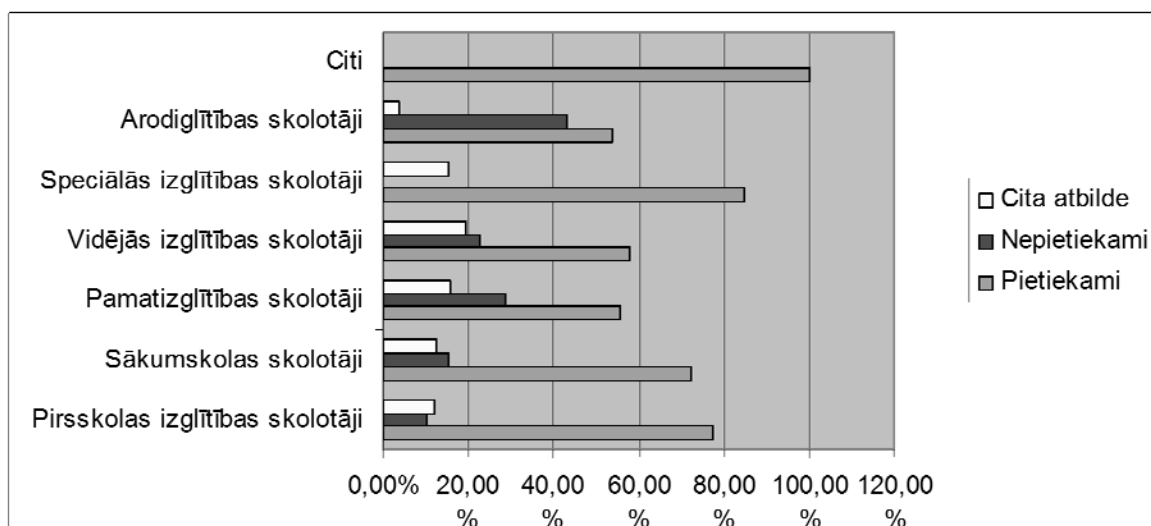
Skolotāju atbildes šajā jautājumā uzrāda arī sakarības starp izglītojamā vecumu un sadarbības ar vecākiem intensitāti (skatīt 4.attēlu). Kā pietiekamu sadarbību ar vecākiem visvairāk vērtē pirmsskolas un sākumskolas skolotāji, speciālās izglītības skolotāji un citi speciālisti (surdotulki, logopēdi). Grūtāk klājas šo sadarbību veidot pamatzglītības un vidējās izglītības skolotājiem, jo parādās lielāks skaits atbilžu ar vērtējumu „nepietiekams”.

Lielākās grūtības sadarbībā ar vecākiem ir arodizglītības skolotājiem. Sarunās pēc anketēšanas šie skolotāji stāstīja, ka ir vecāki, kuri ne reizi neierodas izglītības iestādē, kamēr viņu bērns mācās, pat izlaiduma svinības nav pietiekams iemesls, lai vecāki ierastos skolā. Bieži šie vecāki aizbaidinās ar savu aizņemtību, ar to, ka uzskata, ka bērnam pašam jātiek ar visu galā, jo ir pietiekami patstāvīgs u.tml.

Gandrīz visu izglītības iestāžu pedagogi pozitīvi vērtē sadarbību ar pedagoģiski medicīnisko komisiju (PMK), vienīgi arodskolu skolotāji ir skeptiskāki, jo reāli šī sadarbība ir retos gadījumos, arī PMK speciālisti vairāk sadarbojas ar pirmsskolas, sākumskolas un pamatskolas skolotājiem.

Neliela daļa skolotāju atzīst, ka līdz šim nav bijis jāsadarbojas ar PMK speciālistiem. Skaidrojot šīs atbildes, ir jāņem vērā tradicionālā pieredze sadarbībai ar medicīniski pedagoģiskajām komisijām. Lai arī situācija mainās, taču biežāk PMK sāk darbu tad, kad skolas iesniedz pieteikumus konkrētā gadījuma izvērtēšanai. PMK nedarbojas pastāvīgi, tāpēc skolotājs nevar izmantot PMK speciālistu palīdzību, padomus tajā brīdī, kad tas nepieciešams.

4.att. Pedagogu vērtējums sadarbībai ar izglītojamo ar speciālām vajadzībām vecākiem

The pedagogues evaluation of cooperation with the parents of pupils with special needs

Novērtējot sabiedrības attieksmi pret izglītojamo ar speciālām vajadzībām, skolotāji atzīst to par pozitīvu. Par negatīvu attieksmi vairāk izsakās speciālās izglītības skolotāji un pamatzglītības skolotāji. Izvēloties variantu „cita atbilde” (25%) skolotāji pauž viedokli, ka šī attieksme ir dažāda un nevar būt novērtējama viennozīmīgi. Vēl šajā variantā sabiedrības attieksme raksturota kā neitrāla, vienaldzīga: „ja mani tas tieši neskar, es par to neinteresējos”. Mūsu sabiedrība dzīvo pārmaiņu laikā, informētības līmenis par bērniem (arī pieaugušiem cilvēkiem) ar speciālām vajadzībām ir atšķirīgs, tāpēc iespējami dažādi attieksmju veidi.

Pedagoģiskā personāla aptauja atklāja nepilnības iekļaujošās izglītības realizācijas procesā. Skolotāju neinformētība par atsevišķiem iekļaujošās izglītības aspektiem skolā liecina par nepilnībām informācijas apritē skolā. Savukārt citi

jautājumi norāda uz nepilnībām iekļaujošās izglītības procesa organizācijā un realizācijā visā valstī.

Secinājumi Conclusions

Pētījums ļauj secināt:

1. Pedagogu vērtējums par zināšanām un tālākizglītības iespējām speciālās izglītības jautājumos apliecina, ka ir nepieciešamība pilnveidot skolotāju profesionālajās studiju programmās studiju kursus par speciālās izglītības jautājumiem, tālākizglītības programmās dažādot un pilnveidot informāciju par darbu ar izglītojamo ar speciālām vajadzībām.
2. Pedagogu vērtējumā lielākā daļa aptaujā iesaistīto izglītības iestāžu iekļaujošās izglītības realizāciju nodrošina pietiekamā līmenī. Izglītības iestādēs būtu jāpārskata informācijas aprites sistēma, jo aptauja uzrādīja, ka ir skolotāji, kuri nezina par noteiktu jautājumu risināšanas gaitu skolā.
3. Šobrīd izglītības iestādēs ir atšķirības pedagogu nodrošinājumā ar mācību materiāliem. 40% pedagogu atzīst, ka izglītības iestāde nenodrošina ar metodiskajiem līdzekļiem, visvairāk šādu domu izsaka sākumskolas, pamatzglītības, vidējās izglītības un arodizglītības skolotāji. Gandrīz puse respondentu izmanto darbā ar izglītojamiem ar speciālām vajadzībām pašgatavotos mācību materiālus. Skolotāji uzskata, ka realizējot iekļaujošās izglītības procesu darbam ar izglītojamiem nepieciešami gan interaktīvie mācību materiāli, gan metodiskā literatūra.
4. Lielākā daļa respondentu uzskata dažādu resursu un mērķdotāciju izmantošanu izglītības iestādē par pietiekami lietderīgu. Taču apmēram trešā daļa respondentu nepārzina šo jautājumu norisi savā izglītības iestādē. Tas var liecināt vai nu par skolotāju neieinteresētību par šiem jautājumiem, vai informācijas aprites nepilnībām izglītības iestādē.
5. Pedagogu vērtējums sadarbībai ar vecākiem un pedagoģiski medicīnisko komisiju, kā arī pedagogu novērtējums par sabiedrības attieksmi pret izglītojamo ar speciālām vajadzībām, ir pozitīvs. Zināmas grūtības sadarbībā ar vecākiem ir arodizglītības skolotājiem, pamatzglītības un vidējās izglītības skolotājiem. Gandrīz visu izglītības iestāžu pedagogi pozitīvi vērtē sadarbību ar pedagoģiski medicīnisko komisiju (PMK), vienīgi arodskolu skolotāji ir skeptiskāki, jo reāli šī sadarbība ir retos gadījumos. Novērtējot sabiedrības attieksmi pret izglītojamo ar speciālām vajadzībām, skolotāji atzīst to par pozitīvu. Daļa skolotāju pauž viedokli, ka šī attieksme ir dažāda un nevar būt novērtējama viennozīmīgi.

Summary

The inclusion of varied educational needs' children into the educational system has become one of the topical issues in Latvia's educational system during the last decade.

To make inclusion successful, teachers mainly have to be professionally competent in order to reveal varied necessities, individual academic achievements of every student, the social and culture environment where these students live and it

provides the opportunity to determine, which is the best way to facilitate academic achievements of every student.

A teacher has to work efficiently with different children; s/he needs skills, experience, knowledge and has to know pedagogical approach, appropriate totality of corresponding study methods and materials; besides, a certain time has to be planned for this process.

A carried out questionnaire, where 310 teachers participated, showed that the teachers recognise their knowledge in the issues of special education as insufficient. The teachers recognise that they lack corresponding knowledge how to identify the varied needs of the children, how to form the inclusive class and how to teach in the inclusive class. It means that there is a necessity to perfect the study courses on the issues of special education in teachers' professional study programmes; to vary and perfect the information on the work with special needs' students in further education programmes.

The issue on the teachers' providing with teaching aids is essential. The results of the research prove that there are differences at the educational institutions in the solution of this issue. 40% of the teachers acknowledge that the provision with different modern teaching aids and materials that correspond to the students' needs is not adequate. Mostly the teachers of primary school, basic education, secondary education and vocational education have expressed such opinion. Almost a half of the respondents use self- made teaching aids in their work with special needs' students. The teachers consider that computers, books, workbooks, teaching aids, including the digital ones that correspond to the principles of the inclusive principle, it means modern teaching aids and materials are necessary in the implementation of education processes for work with the students.

The development of the inclusive environment at schools depends on school administration and the enthusiasm of the teachers. The children are the hostages of luck in such situation. Teachers do not have enough time for an individual work with children because they have to write a lot of bureaucratic documents, accounts, instructions and other "compulsory" records.

Literatūra Bibliography

1. Ainscow, M. (2007). *From special education to effective schools for all: a review of progress so far*. In Florian, L. (ED.) *The SAGE Handbook of Special Education*. London: SAGE Publication.
2. Izglītības likums 29.10.1998. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?idi=50759> (skatīts 12.11.2011.)
3. Medina-Rivilla, A. (2009). *Seminārs par iekļaujošo izglītību RVT darbiniekiem*, Rīga, RVT, 27.11.2009.
4. Rouzs, M. (2006). *Skola visiem: kāpēc un kā? No: Iekļaujoša skola iekļaujošā sabiedrībā*. Projekta „Vienādas iespējas visiem jeb kā mazināt sociālo atstumtību jauniešu vidū” pieredzes materiāls. Rīga: McĀbols, 6.–9. lpp.
5. The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education (1994) Pieejams: <http://www.ecdgroup.com/download/gn1ssfai.pdf> (skatīts 12.11.2011.)

6. Soffer, R. (1994). *Inclusion – It's not what you think. Association of Texas Professional Educators* (ATPE) News, March/April, 1994,.
7. Šūlmane, I., Kruks, S. (2006). *Neiecietības izpausmes un iecietības veicināšana Latvijā*. Rīga: Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts.

Aija Kondrova	Rezekne Higher Education Institution Faculty of Education and Design Atbrivosanas al. 115, Rezekne, LV-4601, Latvia E-mail: ardonok@inbox.lv
Rita Orska	Rezekne Higher Education Institution Faculty of Education and Design Atbrivosanas al. 115, Rezekne, LV-4601, Latvia E-mail: Rita.Orska@ru.lv
Mārīte Rozenfelde	Rezekne Higher Education Institution Faculty of Education and Design Atbrivosanas al. 115, Rezekne, LV-4601, Latvia E-mail: marite.rozenfelde@inbox.lv